

DAGENS FRÅGOR

Den 28 nov. 1944.

Fjärde gången Roosevelt. Enligt den amerikanska sakkunskapens förhandsuttalanden skulle 1944 års presidentval bli ett av de skarpaste och jämnaste i Förenta staternas historia. Den, som minns fyra år tillbaka i tiden, torde komma ihåg, att liknande förutsägelser gjordes 1940. Resultatet den gången blev en mycket överlägsen triumf för Roosevelt över Willkie. I år är det ungefär likadant: Roosevelt har vunnit en stor seger över Dewey med 432 elektorer mot 99 och 36 stater mot 12. Av urväljarna ha 24,3 miljoner röstat på Roosevelt, 21,2 miljoner på Dewey. Härvid får man ej glömma, att säkert många valmän stannat hemma i stater, där utgången var given på förhand, särskilt i den demokratiska Södern. Förutsägelseerna tyckas alltså snarast höra till de obligatoriska försöken att skapa den rätta spänningen kring det stora politiska evenemanget och behöva ej tagas allvarligare än den fasta övertygelse om den egna segerns absoluta visshet, som alltid lär vara *de rigueur* hos de båda kandidaterna själva i deras offentliga uttalanden före valet.

Även om utgången i verkligheten torde ha varit säker rätt långt i förväg, saknar 1944 års val ingalunda intressanta moment. Valresultatet är visserligen inte på länge klart i detalj, eftersom ett antal stater, bland dem så viktiga som California, Pennsylvania och Washington, mottaga soldatröster ännu åtskillig tid efter den officiella valdagen, 7 november, och därför dröja med sin slutsammanräkning, några ända in i december. Huvudtendensen är dock tydlig: en mycket överlägsen seger för presidenten, som erövat bland annat den viktigaste av alla stater, Deweys eget New York. I stort sett tycks Roosevelt ha hållit sitt grepp om de stora städernas lägre folkskikt, där mycket av den gamla misstron mot republikanerna som storfinansens speciella parti väl allttjämt sitter kvar — och inte alldeles utan fog.

Roosevelt har denna gång dock otvivelaktigt hyst större oro inför utgången än någon av de föregående. Ett tecken i denna riktning måste det sålunda sägas vara, att han lät vicepresidenten Henry Wallace, som tidigare hört till hans särskilda förtrogna, falla och efterträdas av den enligt de flesta omdömen skäligen obetydliga senator Truman från Missouri med ett inte alldeles snö vitt politiskt förflutet som protégé till en av de föregående årtiondenas mest ökända bossar. Manövern innebar en tydlig rörelse åt höger. Presidenten litade på att under alla omständigheter kunna hålla kvar de vänster-sinnade väljare, vilkas man Wallace var, och han ville därför göra något för att hindra avfall på partiets högerkant, där åtskilliga myterisymtom hade försports, särskilt i Södern, där Roosevelt ändå tappat 750,000 röster sedan 1940.

Ett understöd, vars verkningar äro svåra att bedöma utan mera

detaljerade siffror, fick Roosevelt från den ena av de stora fackföreningssammanslutningarna, C. I. O., ledd av den mäktige Sidney Hillman, vars organisation P. A. C. spelat en stor roll under kampanjen. Säkerligen har den tillfört presidenten massor av arbetarröster, bl. a. i sådana stora städer som New York, Detroit och St. Louis, men å andra sidan utgjorde den — i likhet med en del kommunistiska rekommendationer av Roosevelts återval — en tacksam förevändning för republikanerna att hos mera lättskrämnda borgerliga väljare söka utmåla honom som Moskvas handgångne man. Det kan i detta sammanhang förtjäna anmärkas, att kampanjen i stor utsträckning, även av huvudkandidaterna, förts i en rätt mustig genre, som emellertid enligt förståsiggpåare är vad de amerikanska genomsnittsväljarna anse sig ha rätt att kräva vid dessa evenemang.

Roosevelts överlägsenhet i valstriden har varit uppenbar. Han har haft turen, att den inträffade vid en tidpunkt, då å ena sidan hans arbete för Förenta staternas krigsinsats börjat bära de vackraste frukter, medan å den andra segern ej ännu är så nära, att man utan vidare kunde finna lämpligt att byta ledare och överlåta U. S. A:s öden åt en rätt oprövad kraft. Att han ej endast är en överlägsen amerikansk partipolitiker utan också i flera hänseenden en verkligt betydande statsman, måste numera vara klart för alla väljare med någon politisk orientering. Att Dewey ej blott lekamligen var för kort i rocken mot Roosevelt, har länge varit tydligt, ehuru New York-guvernören otvivelaktigt i flera av sina tal visat goda prov på en rapp och frän polemik. Wendell Willkies magnetiska egenskaper har Dewey tydligen helt saknat. Det republikanska partiet har vidare haft stora svårigheter att prestera ett positivt program. Det har i mycket hög grad måst lägga upp sin valpropaganda på att karakterisera kabinettet såsom gamla och förbrukade män och att kritisera the New Deal och regeringens påstådda försumlighet före och vid Pearl Harbour, det sistnämnda ett tema, som förlorat mycket av sin verkan efter alla det sista årets framgångar i Stilla havet.

Inom det republikanska partiet torde ej heller enigheten ha varit den allra största. Minnesota-senatorn Ball gick öppet över på Roosevelts sida, och det är ovisst, hur den plötsligt borttryckte Wendell Willkies politiska hird har ställt sig vid detta val. Amerikas utan varje jämförelse mest ansedda tidning, den oavhängigt demokratiska *New York Times*, som 1940 var för Willkie, rekommenderade denna gång Roosevelt med hänsyn till utrikespolitiken.

Ur europeisk synpunkt bör valutgången säkerligen i stort sett betraktas som den gynnsammare. Dewey själv har visserligen i sina uttalanden i stort sett bekänt sig till en utrikespolitik, som är förvillande lik Roosevelts. Men bland hans anhängare ha hela tiden resterna av det isolationistiska lägret varit klart skönjbara. Ingen vet, hur förhållandena inom en republikansk regering skulle ha utvecklats sig i fråga om utrikespolitiken. Därtill kommer, att Roosevelts grundliga erfarenhet och omfattande personliga förbindelser på detta svåra arbetsfält aldrig hade kunnat gå i arv till hans i dylika spörsmål alldeles oprövade motkandidat, om denne hade avgått med

seger. En minuspost är det däremot, att det påtagliga intresse för de hotade folken i östra Europa, främst polackerna, och över huvud taget för de mindre nationernas rättigheter gentemot de segerrika stormakterna, som försports i Deweys tal, nu inte får någon möjlighet att bli omsatt i praktiska *démarches*. Det är emellertid ovisst, i vad mån detta intresse verkligen skulle ha utlöst politiska åtgärder, även om Dewey hade blivit vald. Det *kan* också ha varit fråga blott om röstfiske hos betydande och över Roosevelts kallsinnighet missnöjda befolkningsgrupper i U. S. A.

Det är f. ö. ingalunda uteslutet, att Roosevelt, sedan han nu utgått ur förnyelsens bad, kan komma att visa större motståndskraft än förut mot sin mäktigaste bundsförvants ganska handfasta imperialistiska tendenser. Qui vivra verra. I varje fall tycks han få den mycket väsentliga förmånen, att kongressens sammansättning under hans fjärde presidentur blir mindre motspänstig än under den tredje. Roosevelt skulle därför knappast behöva befara att dela Wilsons öde. Ödesdigert vore det emellertid under alla omständigheter, om de ganska bestämda uppgifter på både engelskt och amerikanskt håll skulle vara sanna, enligt vilka presidenten personligen skulle vara böjd för att förverkliga de minst sagt drastiska projekt för Tysklands framtida behandling, vilka äro förknippade med finansminister Morgenthau's namn.

En reflexion ligger till sist nära till hands. Hela den politiskt intresserade världen vet, hur det amerikanska presidentvalet i ett helt år kastat sin skugga framför sig och med sina många taktiska hänsyn påverkat Förenta staternas utrikespolitik och skapat ökad osäkerhet och oro i en i och för sig ytterst ömtålig situation. Särskilt på engelskt håll har man ganska oförblommerat och stundom ej utan irritation pekat på detta sammanhang. Men denna politiska vartfjärdeårsfrossa är i själva verket en oundgänglig följd av ett statskicks, där presidenten direkt väljes av folket och just tack vare detta också är en självständig maktfaktor. Denna självständiga regeringsmakt är en positiv tillgång, och ifrågavarande typ av republik är alldeles obestridligt den, som fungerar bäst. Det andra slaget, exemplifierat av den tredje republikens Frankrike, bjuder visserligen ej på dessa långvariga och hindersamma sensationer och manövrer kring presidentvalet, men i gengäld äro den av kamrarna valde presidentens makt och prestige så ringa, att hela författningen fungerar illa till följd av den lagstiftande maktens hypertrofi.

När man på detta sätt vart fjärde år nödgas bevittna, hur även det effektivaste republikanska statsskick skapar onödiga och skadliga komplikationer, kan man ej annat än beklaga den utveckling, som synes förestå på flera håll i södra Europa. Republiken torde där nu vara på väg att införas i länder, som till synes sakna alla förutsättningar att leva drägligt under denna i och för sig vanskliga statsform. Winston Churchill har av sina uttalanden att döma i det längsta motsatt sig en sådan utveckling. Englands maktresurser och den engelska vänsterns dogmatiska syn på yttervärlden ha ej tillåtit

honom att föra sin realistiska uppfattning till seger. Framtiden kommer måhända att få dyrt betala dessa eftergifter åt de just nu florerande radikala modenyckerna.

Det fransk-tyska industriella samarbetet 1940—44. Vid mobiliseringen den 3 sept. 1939 engagerades praktiskt taget alla Frankrikes industriföretag i krigsmaktens tjänst. Storindustrierna införde genast regimen *travail permanent*. Hjulen voro i gång utan avbrott, söndag som vardag. Arbetstempot forcerades ytterligare, när den franska industrien även fick stora order från England, vars industriella mobilisering präglades av samma flegma som den militära. Hösten 1939 och vintern 1940 var alltså en gyllne, men ytterst påfrestande tid för Frankrikes industri. Enorma förtjänster, höga dividender och arbetslöner.

Så kom nederlaget i juni 1940. Frankrikes militära sammanbrott blev också en katastrof för den franska industrien. Slut med de lukrativa beställningarna från armén och marinen, och inneliggande engelska order kunde inte effektueras. Hjulen stannade, arbetslöshet och nöd uppstodo. Bellona är en nyckfull dam; vad hon ger ena dagen, tar hon tillbaka den andra.

För Tyskland var det vid denna tidpunkt ingen tvingande nödvändighet att engagera den franska industrien i den tyska krigsmaktens tjänst. Den tyska industrien kunde utan svårighet effektuera alla order, och den led då ingen brist på arbetskraft. Visserligen ställdes genast alla franska industrier i den ockuperade zonen under tysk kontroll och efter den totala ockupationen i nov. 1942 även industrierna i den förutvarande fria zonen, men under ockupationens första år, juni 1940—juni 1941, var det egentligen endast Frankrikes livsmedels-, textil- och lyxindustrier, som fingo stora beställningar från Tyskland. Dessa industrier hade redan på sommaren och hösten 1940 full sysselsättning, särskilt lyxindustrien, som fick så stora order, att Paris' mondäna varumagasin etablerade filialer i Berlins »quartier chic», de nu raserade kvarteren kring Kurfürstendamm. Men, frånsett vissa branscher inom livsmedelsindustrien, var det till en början inte fråga om tvångsrekvisitioner. Ett annat tvång pressade industriföretagen såväl i den ockuperade som i den fria zonen: det ekonomiska. Ställda inför valet att antingen stänga med åtföljande misär för arbetare och tjänstemän, eller söka hålla företaget i gång, var det ju inte underligt, att industricheferna valde det senare alternativet. De accepterade de tyska offerterna. Det ekonomiska nödläget borde fritaga de franska arbetsgivarna från beskyllningen »dåliga fransmän».

Vad beträffar den tunga industrien, fick den först efter Hitlers offensiv mot Ryssland i juni 1941 större beställningar för den tyska krigsmaktens räkning. Dessförinnan voro exempelvis den franska metallindustriens leveranser till Tyskland relativt obetydliga. Under sommaren och hösten 1940 var den tunga industrien i en kritisk situation. Den gyllne tidens regim, *travail permanent*, hade avlösts av en *débrouillard*-regim; man fick klara sig så gott man kunde.

Cheferna för den tyska vapenindustrien ville hålla de franska konkurrenterna nere, särskilt Schneider-Creuzot, i förhoppning om en krasch, så att de kunde övertaga denna och andra franska storindustrier för billigt pris. Då Ruhrindustrien och dess filialer i Österrike och Tjeckoslovakien (Skodaverken) kunde producera allt, som den tyska krigsmakten behövde, ansåg Krupp leveranser från den franska vapenindustrien vara överflödiga. På Wilhelmstrasses initiativ kom emellertid så småningom ett samarbete till stånd mellan den franska och tyska vapenindustrien, ett samarbete som de tyska industrimagnaterna manövrerade därhän, att de fingo en diktatorisk kontroll över både Schneider-Creuzot och andra betydande franska krigsindustrier. Denna samverkan eller, rättare sagt, fusion blev officiell efter offensiven mot Ryssland, men den var faktiskt etablerad redan i slutet av 1940, d. v. s. vid den tidpunkt då Hitler befallde tyska generalstaben att förbereda inmarschen i Ryssland.

Under de tyska arméernas framgångsrika operationer i Ryssland sommaren 1941 intensifierades samarbetet mellan den franska och tyska vapenindustrien, och även flera andra branscher av Frankrikes industri, tillhörande kategorien »krigsindustrien» — och vilken industri hör inte dit? — ställdes under den tyska storindustriens kontroll. Man kan utan överdrift säga, att den franska vapenindustrien fr. o. m. sommaren 1941 var en filial till den tyska, en filial vars produktionskapacitet såväl kvalitativt som kvantitativt verksamt bidrog till att öka den tyska krigsmaktens slagkraft. Detta gäller särskilt de franska leveranserna av kanoner, marin- och lufttorpeder, jakt- och bombplan, stridsvagnar, ammunition, gevär, mitraljörer, motorer, lokomotiv och annan järnvägsmateriel. Om den franska krigsindustriens leveranser av stridsvagnar och bombplan till Frankrikes krigsmakt 1939—40 varit lika omfattande och kvalitativt lika ypperliga som leveranserna till Tyskland 1941, skulle måhända den tyska invasionen i maj—juni 1940 inte ha blivit ett svart blad i Frankrikes historia. Väl hade den franska armén i maj 1940 en ganska stor reserv av bombplan och stridsvagnar i södra Frankrike, men bombplanen hunno inte sättas in i bataljen före tyskarnas segerparad på Champs-Élysées, och stridsvagnarna voro av en antikverad modell. Genom samarbetet med Kruppkoncernen fingo Schneider-Creuzot och andra franska krigsindustrier en effektiv organisation och tillgång till den tyska vapenindustriens nykonstruktioner. Först när det var för sent, fingo de se dem, fastän de enligt uppgift haft hemliga agenter i Tyskland redan ett par år före krigsutbrottet. Hade dessa agenter varit sin uppgift vuxna, torde den franska krigsindustrien ha besparats förödmjukelsen att nödgas arbeta för fienden.

Men samarbetet gav också tyskarna åtskilliga lärdomar, speciellt i artilleritekniskt hänseende, för att inte nämna den för tyskarna synnerligen instruktiva samverkan med de franska firmorna inom den kemisk-tekniska industrien samt textil- och livsmedelsindustrierna. Det rent vetenskapliga samarbetet var också mycket givande för tyskarna. Kontakten mellan fransmän och tyskar inom vetenskapens domäner har för övrigt alltid varit livlig och fruktbar och torde

säkert bli ännu mer givande, då Bellonas åskor inte längre störa arbetsron i Minervas lunder.

Till en början var samarbetet nästan friktionsfritt. De tyskar, som på sommaren och hösten 1940 förhandlade med de franska industricheferna, hade fått sin fostran under kejsardömet; det hade ju liksom allt människoverk sina skavanker, men de ledande klasserna ägde då en fin bildning och en fängslande personlig kultur. Dessa tyskar från l'ancien régime visade en finkänslighet, som verkade sympatiskt på representanter för en på slagfältet — men endast där! — besegrad nation. Samarbetet med sådana tyskar blev, om inte angenämt, så dock drägligt. Franska industrichefer, ingenjörer, tjänstemän och arbetare, som insågo, att ett samarbete med det segrande Tyskland var deras enda chance, besvarade tyskarnas hövlighet med konventionell artighet, och de franska industriföretagen försökte, drivna av nationell ambition, att utföra ett i allo perfekt arbete.

Dessa belevade tyskar från kejsardömet's dagar avlöstes tyvärr efter någon tid av representanter för en ny generation, vars inskränkthet irriterade fransmännen, när de inte skrattade åt den. Det var först i Frankrike, som Himmlers agenter upptäckte, att de voro andligt mindervärdiga — i Hitler-Tyskland hade de aldrig märkt det — och denna upptäckt gjorde dem ursinniga. Det dröjde inte länge, förrän de blevo skottavlor för den franska satirens pilar, som de i sin brist på esprit endast kunde besvara med revolverkulor och exekutioner. Även dumheten är en Vår herres gåva, men den får inte missbrukas.

Gestapomännen lyckades snart göra arbetsgivarna och arbetarna till sina fiender. Efter den första tyska segern i Ryssland präglades deras uppträdande av en cynism, som för varje seger blev alltmera hänsynslös. Men Tyskland segrade — och de franska industrierna hade intet annat val än att fortsätta arbetet och fullgöra de avtalade leveranserna. Samarbetet med den tyska krigsindustrien blev tvångsbetonat. De franska fabrikerna transformerades till veritabla kaserner, och Himmelstossarnas kommandorop ekade i verkstäderna. Personalen arbetade och teg, men i den isande tystnaden levde revoltens ande.

Trots Gestapoatmosfären i fabrikerna och verkstäderna ökades den franska industriens prestationskapacitet från månad till månad. Vapenindustriens leveranser täckte 1941 cirka 40 % av den tyska krigsmaktens behov. De franska produkterna voro ej sällan bättre än de tyska fabrikaten, t. ex. kanonerna (de berömda 75:orna), motorerna, torpederna och loken. Men efter katastrofen vid Stalingrad manifesterade sig den av Gestapo skapade revoltstämningen i ett reducerat arbetstempo, minskade leveranser och försämrad kvalitet. Tyska arméns prestige var knäckt. Den tippades inte längre som segrare i den stora matchen. De minskade leveranserna voro naturligtvis också en industriens protest mot deportationerna till Tyskland av franska arbetare. De utgjorde på samma gång industriens insats i den växande aktiva motståndsrörelsen, en insats som blev allt dristigare i samma mån som de allierades slagkraft tilltog i styrka. På förse-

nade och reducerade leveranser av dåliga produkter följde snart sabotage och öppen revolt mot tyska arbetsledare och uppsyningsmän.

Oaktat de drakoniskt stränga åtgärder, som Gestapo på Himmlers order vidtog för att i rätt tid få fram stora och användbara leveranser, minskades produktionen ytterligare under maj—juni 1944. De till marskalkerna von Rundstedt och Rommel i juni avgivna rapporterna om den franska industriens dåvarande produktionskapacitet, särskilt vapenindustriens, visade sig vara absolut missvisande. Siffrorna stämde med leveranskontrakten, men inte mer än 50 % av den avtalade materielen hade levererats. Masshäktingar, tortyr och avrättningar hade givetvis ingen effekt. Den franska krigsindustriens produktion reducerades i juni och juli från vecka till vecka ej blott på grund av en växande revoltstämning inom arbetarklassen, utan framför allt till följd av de allierades infernaliska luftbombardemang och de franska partisanernas sabotage mot fabriker, verkstäder, råvaruupplag, lokstallar och järnvägar.

Den franska vapenindustriens leveranser under 1943 lågo till grund för rapporterna till det tyska överkommandot i Normandie. Här några siffror för 1943: 22,000 ton ammunition, 19,000 ton sprängämnen, 13,800 ton nitrocellulosa. En reduktion på 50 % under januari—maj 1944, varav cirka 20 % kasserades, innebar en ej obetydlig minskning av det tyska försvarets effektivitet. Även den franska flygplansindustriens produktion, som 1943 uppgick till 3,600 plan, 9,000 motorer och 8,000 propellrar, hade sedan 1 januari 1944 reducerats med minst 25 %. En ungefär lika stor minskning i loktillverkningen; endast 2 maskiner per dag levererades. Med denna dagsleverans kunde man naturligtvis inte ersätta alla de lok, som förstörts av det allierade flyget och partisanerna. Också vagnparken var katastrofalt reducerad på grund av bombningar och sabotage. Även bilproduktionen gick avsevärt tillbaka. Av de person- och lastbilar, som ännu i juni—juli levererades från Renault, Pengelot, Goodrich och Focke-Wulf kunde knappt 50 % användas. I många bilar, avsedda för tyska officerare, inmonterade fabriksarbetarna helvetesmaskiner, som kort efter starten exploderade, likaså i de för tyska trupptransporter rekvirerade lastbilarna. Ej underligt att tyskarna under Normandieslaget nödgades i allt större utsträckning anlita hästar, mulåsnor och oxar, men många djur segnade plötsligt ned — förgiftade. Och varor, som den franska livsmedelsindustrien levererade till de tyska divisionerna, innehöllo arsenik och stryknin. Hela den franska industrien deltog sommaren 1944 med olika metoder i kampen mot inkräktarna.

*

Ockupationstragedien är slut. Det torde emellertid dröja länge, innan den franska affärsvärlden åter blomstrar upp. Den tunga industrien har dock full sysselsättning; den arbetar för de allierade. Men småindustrien och hantverket, som tjänade grova pengar på tyskarnas rekvisitioner, ha råkat i en prekär situation. Även för handeln och jordbruket var ockupationen tidvis lukrativ. Efter tys-

karnas fördrivande har omsättningen avsevärt reducerats. Ockupationstysken var rik. Den franske småborgaren är fattig.

Men — *la patrie est sauvée*. Fångenskaps- och skräcktiden är förbi.

Billiga romaner. Billigare böcker har länge varit ett önskemål och även efterlysts i denna tidskrift (1936, s. 581 ff.). Tidskriftens inlägg möttes av protester från förlagen. Att önskemålet emellertid varken var oberättigat eller omöjligt att förverkliga framgår av de initiativ, som av flera förlag tagits i denna riktning. Här skall uppmärksamheten endast fästas på ett par bokklubbsserier. Saxon och Lindström utger »12 nordiska romaner», ett ganska gott urval nordiska författare i synnerligen gedigna band till det billiga priset av 2:50 per volym. Av de i serien ingående böckerna har hittills enligt förlagsannonserna sålts 325,000 exemplar. Förlaget Tidens serie, som innehåller både översättningar och svenska original, i mycket vackra och gedigna band till 3:10 per volym, har också haft en strykande åtgång. Det är mycket troligt att förlaget snart står vid målet: en million volymer.

Det är alltså tydligt, att allmänheten varit förlagen tacksamma för den billiga boken, och man har all anledning förmoda att förlagen inte förlorat på affären. Idén har nu på sistone upptagits av ytterligare ett förlag, Bokklubben Örnén, Malmöförlaget Norden.

Det nya i Nordens serie ligger framför allt däri att de i serien ingående böckerna samtliga utgöras av svenska, förut ej publicerade original, medan de övriga förlagens serier innehålla även översättningar och omtryck av svenska författare. Förlaget betecknar också serien som »en revolution på bokmarknaden». Nytt är också, att serien inte är tillgänglig i bokhandeln. Priserna ställa sig något högre än i det först nämnda fallet (3 kr. per volym), och köparen måste binda sig för minst 12 av 20 volymer eller i annat fall betala något högre pris. Varken tryck eller band nå upp till kvaliteten hos de andra förlagens billiga böcker.

Här varken kan eller skall presteras något detaljerat omdöme om de i serien ingående böckerna. Så mycket bör emellertid sägas, att den kritik, som hittills uttalat sig om serien, icke funnit innehållet »revolutionerande». Av en hastig blick på böckerna kvarstår som ett allmänt intryck, att ingen av de författare som låtit sig representera i serien, når upp till sin tidigare nivå. Med detta omdöme minskas i någon mån den glädje man eljest skulle känna över det lofvärda initiativet att skänka svenska folket god litteratur till billiga priser. Genom sin skickligt upplagda reklam kan emellertid förlaget bidra till att boken vinner ytterligare vänner bland den svenska allmänheten, liksom det på sin tid sades, att Åkerlund lärde svenska folket att läsa med sina 10- och 25-öresböcker.

Ett par av de i serien ingående böckerna böra emellertid icke alldeles förbigås med tystnad, nämligen Ida Bäckmans »Mitt liv med Selma Lagerlöf» i två band. Man kan villigt erkänna, att av alla seriens böcker äro dessa de enda som komma att beskåras någon

längre livstid, därför att de innehålla en mängd brev från Selma Lagerlöf till Ida Bäckman, och ändock beklaga, att dessa volymer funnit ett rum i serien. Förlagets reklamprospekt har också givits en missvisande formulering, då böckerna betecknas som den första intima skildringen av Selma Lagerlöf. En sådan etikett är illa på sin plats, inte bara därför att vi nu ha Elin Wägners utomordentligt fängslande teckning av Selma Lagerlöfs personlighet och inträngande analys av hennes diktning. Invändningar måste framför allt resas mot detta anspråk, därför att volymerna syssla för mycket med Ida Bäckman och för mycket med perifera ting. Hos den publik, som förlaget vill nå och väl också når, kommer detta att draga intresset från det bestående i Selma Lagerlöfs verk, till hennes privatliv, vanor och tycken och vardagens små trivialiteter. Selma Lagerlöf var stor även som personlighet, och några egentliga indiskretioner innehåller inte Ida Bäckmans skildring av den 30-åriga vänskapen med Selma Lagerlöf; Ida Bäckmans kommentarer kunde dock med fördel ha beskurits på flera ställen. En annan sak är att Ida Bäckmans bok för litteraturhistorikerna har ett ofrånkomligt intresse. Åtskilligt hos Selma Lagerlöf framträder här i skarpare relief än eljest, bland annat det visionära draget, intresset för ockulta problem, kampen för religiös visshet, brottningen med sjukdomen och ångesten inför den annalkande upplösningen och döden. Men detta är inte det väsentliga hos Selma Lagerlöf: vad som består och framför allt skall tillägnas är hennes oförlikneliga dikt. Det är allt tvivel underkastat om det stora flertalet läsare, i vilkas händer Ida Bäckmans bok faller, går ifrån läsningen med en fördjupad kunskap om Selma Lagerlöfs personlighet och hennes verk. Det är snarare anledning misstänka, att det uteslutande är sensationslystnaden som blir tillfredsställd.

Man kan till sist icke underlåta att förvåna sig över att förlagen till varje pris och med alla medel söka att framdriva nydiktning i stället för att bryta de sju inseglen om den äldre svenska litteraturen. Lovvärda anstalter härför ha visserligen en del förlag vidtagit, men alltjämt finns mycket att tillvarataga, i varje fall mycket som bör gå före de efemära ting, som nu framkomma genom pristävlingar, erbjudandet av höga honorar o. s. v. och reklameras som hittills ouppnådda mästerverk. Det förefaller att vara en början i galen ända att bjuda oprövade nyheter i billighetsserier, avsedda för massspridning; i dem bör väl endast det som visat sig ha bestående värde finna rum. En billig bok bör paradoxalt uttryckt ha två egenskaper: den skall vara billig och värdefull. Det behöver inte därför vara världslitteraturens mästerverk eller mänsklighetens eviga följeslagare, som det så vackert brukar heta, men det skadar inte om böckerna gått genom kritikens skärseld och vägts åtminstone av ett par årgångar läsare och inte befunnits alltför lätta. Den som köper en dyr originalroman, göre det på egen risk; den som köper en billighetsroman torde i allmänhet kräva den garanti, som nyss skisserats. Det är nog alltjämt riktigare att göra som förlagen hittills gjort, att i billighetsserierna hålla sig till den redan kända för att inte säga

välkända litteraturen. I England och Tyskland torde det vara den praxis, som i allmänhet härvidlag tillämpas.

Bror Olsson.

Från djävulens horisont. Djävulen är en synnerligen populär figur i Sverige, om man finge döma av hur ofta hans namn förekommer i dagligt tal. Kampanjerna för att bekämpa svordomarna tycks ha föga framgång. Anledningen är förstås, att man inte tror på existensen av någon djävul och därför inte menar någonting med att tala om honom. Därför kunde också Olof Lagercrantz i oktobernumret av *Samtid och Framtid* direkt uppmuntra användandet av svordomar, som han menade vara bra och uttrycksfulla ord. Guds namn kunde man visserligen låta bli att missbruka, ansåg han, men djävulens fanns det ingen anledning att vara återhållsam med.

Det förefaller, som om det vårdslösa bruket av djävulens namn skulle vara mer utbrett hos oss än i andra länder. I Danmark förekommer det i varje fall inte i lika stor utsträckning. I stället hör man där Guds namn oftare användas obetänksamt, vilket kanske kan tyda på att gudstron lever starkare hos oss. Att man å andra sidan där räknar med djävulen på ett annat sätt framgår bl. a. av att man i motsats till vad fallet är hos oss bevarat det uttryckliga avsvärjandet av honom i kyrkans trosbekännelse.

Finns det någon djävul? Vi tror i varje fall inte på existensen av någon trehövdad Lucifer i underjorden eller på en behornad Hin Onde med eller utan svans. Och med den fantastiska konkretionen har för de flesta hela djävulstron fått falla. En djupare orsak härtill ligger dock givetvis i hela den moderna tidens tro på människan och hennes utvecklingsmöjligheter. Den »profana humanismen» synes skilja sig från kristendomen inte minst i uppfattningen av det onda. Tron på människans möjligheter att bli god på egen hand utan kamp mot någon djävul och utan hjälp av någon Gud tycktes för några år sedan vid krigets utbrott ett slag lida avbräck, men efter hand som freden närmat sig, har den blivit starkare igen. En av denna humanisms förespråkare, Werner Aspenström, skrev nyligen (septembernumret av *Samtid och Framtid*): »Kristendomen syftar till omvändelse, den demokratiska folkbildningen till att göra omvändelsen överflödig.»

Också i de kristnas egna led svävar man på målet, när det gäller djävulen. När man inte utan vidare kan göra gamla folkliga föreställningar till sina, vet man inte, hur man skall tänka sig honom, eller om man alls skall tänka sig, att han finns. Nyligen har till svenska översatts en bok, som söker konkret framställa djävulens verksamhet också i vår tid: *C. S. Lewis: Från helvetets brevskola* (Gleerups). Vår Fader i Avgrunden (*Our Father Below*) skymtar visserligen endast i bakgrunden, medan bokens huvudperson är den underordnade tjänstemannen Tumskruv (*Screwtape*). Boken består av anvisningar, som denne Tumskruv i brevform sänder sin hantlangare Malört (*Wormwood*) för kampen om en människosjäl, som samtidigt Fienden, Gud, söker vinna på sin sida. Med strålande psykologisk

skarpblick framställes, vilka medel den onda makten kan bruka för att få grepp om en människa. Också goda ting kan vändas till det ondas tjänst. En kristen omvändelse kan lända djävulen till godo, om människan börjar fästa sig alltför mycket vid sitt eget känsloliv i stället för att tänka på sina medmänniskor och lugnt hålla fast vid bön, sakrament och Guds ord. Man kan emellertid också gå så mycket upp i tjänstvillighet, att man blir sina medmänniskor till besvär, och då blir osjälviskheten något välkommet för den onda makten. Tumskruv skriver om »den sorten som lever för andra — man kan alltid känna igen de där andra på att de ser så jagade ut». Hur anspråkslösheten kan bli en förklädd anspråksfullhet, när man vill ha alldeles bestämda små obetydliga saker, skildras också med åskådliga exempel. Som lämplig frestelse, när en människa går i kyrkan, rekommenderas att fästa hennes uppmärksamhet vid ansiktena i bänken bredvid och få henne att jämföra dem med ett uttryck sådant som »Kristi kropp».

Att fortsätta referatet av Lewis' bok är meningslöst, eftersom det inte på något vis skulle göra rättvisa åt vad som i hans framställning inte blir torra moralpredikningar eller utredningar utan fascinerande inblickar i en kamp mellan gott och ont, som man ofta kan lokalisera till sig själv. Författarens glänsande humor gör läsningen oerhört fängslande, utan att man fördenskull glömmer allvaret i det hela. Lewis rör sig med sitt genomträngande sökareljus över hela människolivet, från tankar om mat till utredningar av tidsbegreppet. Stundom kan man väl diskutera hans fördelning av gott och ont. Liksom Dante placerade sina motståndare i helvetet, hänför Lewis de åsikter, han inte gillar, till djävulen, och de absoluta kategorierna kan kännas för starka. Men i stort och i de flesta detaljerna har han säkert rätt. Den strid om människosjälen mellan Gud och djävul, som han skildrar, försiggår säkert i var och en av oss.

Både i vårt land och i andra länder visar kyrkan ofta en ödesdiger osmidighet i sin verksamhet. Särskilt oroande är den djupnande klyftan mellan kyrkan och de intellektuella. En kristen förkunnelse av det slag som kommer fram i Lewis' bok torde ha förutsättningar att slå bro över den klyftan. Den har visat sig göra det i England och bör kunna det även hos oss. Lewis är litteraturhistorisk universitetslärare i Oxford och representerar en stridbar engelsk högkyrklighet. Han har med sin friska lekmanaförkunnelse lyckats vinna gehör också i sådana kretsar, dit annars kyrkans budskap haft svårt att nå fram. Bl. a. har han blivit flitigt använd som talare i The Royal Air Force. Där har den vanliga kyrkliga förkunnelsen svårt att vinna uppmärksamhet, men tal och skrifter av Lewis, Dorothy Sayers och liknande kyrkliga lekmän väcker stort intresse. »Från helvetets brevskola» har i England sålts i över 120,000 exemplar, sedan den utkom 1942. I Sverige, där Sigfrid Lindström givit boken en utmärkt svensk språkdräkt, har den på de flesta håll blivit väl mottagen och måst tryckas i ny upplaga. Somliga har dock ställt sig oförstående. Typiskt för dess förmåga att överskrida invanda gränser mellan kyrklig och profan litteratur är, att den i en kristen kul-

turtidskrift som Vår Lösen blivit föga uppskattad, medan den livligt rekommenderats exempelvis i Studiekamraten.

Vi har sett djävulen framställas i legendens form av en Rune Lindström eller en Bertil Malmberg. Men finns han också nu i vår upplysta tid? Tumskruv skriver i ett brev, att det från hans horisont inte spelar så stor roll, om människorna tror på existensen av djävlar eller inte. Han är mycket nöjd med att de är skeptiska och betraktar honom och hans gelikar som komiska figurer. Djävulens taktik går just nu ut på att hålla sig dold, skriver han. Det vore till Fiendens, Guds, fördel, om han avslöjades. Man vill gärna tro, att Lewis genom offentliggörandet av dessa brev lyckats ganska väl i ett sådant avslöjande.

Sten Rodhe.

I nedanstående uppsats diskuterar professor Gustaf Bolinder, som under en resa i fjol studerade förhållanden och stämningar på ort och ställe, den transsylvanska frågan i dess nya läge. En del avvikande synpunkter, som skänka problemet en något annorlunda belysning, framföras därefter av fil. lic. Arvid Fredborg, som även ägnat ämnet ingående studier.

Bör Transsylvanien bli en självständig stat? Transsylvaniens blivande status diskuteras nu åter i vår press. Dessa diskussioner kunna ha sitt intresse för att belysa olika sidor av problemet, men i praktiken avgöres ju landsdelens öde av de tre segrande stormakterna. Vapenstilleståndsvillkoren för Rumänien äro nu kända. Det säges i dessa att de allierade regeringarna anse Wienskiljedomens bestämmelser icke giltiga och äro ense om att hela eller större delen av Transsylvanien bör återlämnas till Rumänien. Kort efter Wienskiljedomen den 5 september 1940 förklarade lord Halifax, då utrikesminister, att brittiska regeringen icke erkände en skiljedom, som påtvingats Rumänien av axelmakterna. Sovjetregeringen har förut flera gånger lovat hjälpa Rumänien att återfå Transsylvanien.

Det är alltså tydligt, att den del av Transsylvanien, ungefär 45 %, som fräntogs Rumänien 1940, kommer att återställas till detta land. Omöjligheten av Transsylvaniens delning har bl. a. påpekats i dessa spalter av prof. Lombard. Emellertid ha röster höjts, som vilja göra gällande att återställandet skulle vara oklokt, för att inte säga orättvist, då det inte skulle tillfredsställa den ungerska minoriteten. I nyligen publicerade artiklar i dagspressen har det påståtts, att ehuru rumänerna utgöra 58 % av befolkningen, så äro de andra huvudelementen, szekler (ungrare) och »sachsare» (tyskar), bärare av landets kultur. Folkblandningen omöjliggör, hette det, en rättvis etnografisk lösning. Folkförflyttningar anses av humanitära skäl ej böra komma i fråga och som bästa lösning rekommenderas skapande av en oberoende stat efter helt nya principer. Dess oberoende och integritet skulle garanteras av det blivande Nationernas Förbund, som också tänktes kontrollera folkelementens politiska och ekonomiska likställighet och kulturella autonomi. Invånarna skulle

ha dubbel nationalitet, d. v. s. jämte den transsylvanska också ungersk, rumänsk och österrikisk, allt efter deras egen önskan. Ganska säkert kommer denna plan att ånyo lanceras från ungerskt håll. Skulle en sådan anordning lösa problemet? Och vilket är detta problem? Låt oss först svara på den sista frågan.

I Transsylvanien och angränsande områden, vilka Rumänien erhöll i Trianonfreden, finns en ungersk minoritet på omkring 25% av befolkningen (1,400,000, medan hela befolkningen utgör 5,600,000). Ungern kan icke lida att se denna minoritet under rumänskt styre. Om Ungern inte kan få landsdelen tillbaka, vill man åtminstone ha ett oberoende Transsylvanien. Det är inte möjligt att dra en demarkationslinje på så sätt att alla ungrare komma på den ungerska sidan, ty den ungerska minoriteten är till stor del utspridd i landet och där den är mer kompakt, som i szeklerområdet, bor den så långt bort från Ungern som möjligt bakom en barriär av rumäner.

Så kommer den första frågan: skulle arrangemanget med självständighet och dubbel nationalitet lösa problemet? Svaret måste bli, att det knappast skulle lösa någonting alls. Det är ett ohållbart argument att szekler och tyskar ensamma skulle vara bärare av transsylvansk kultur. Tyskarna äro bärare av tysk kultur och ungrare av ungersk, men rumänerna äro naturligtvis också bärare av rumänsk kultur. Det är meningslöst att börja diskutera de tre kulturernas relativa företräden.

Som argument mot folkförflyttningar har hänvisats till Finlands svenska befolkning, vilken lika litet skulle vilja lämna sitt land som ungrarna eller tyskarna önska överge Transsylvanien. Detta är riktigt. Exemplet med Finland är emellertid väl valt. Vad skulle finnarna säga om det föreslogs, att sydvästra delen av Finland skulle göras till en oberoende stat, emedan de svensktalande icke ville tillhöra den nuvarande finska staten där den finska majoriteten är för stor? Ett sådant förslag kommer givetvis inte att framställas. Det är lika absurt att föreslå samma sak i fråga om Transsylvanien.

I den föreslagna planen ingår tydligen bestämmelsen att den nya staten inte skall ha rätt att avhända sig sin frihet. I annat fall skulle den rumänska majoriteten genast rösta på anslutning till Rumänien. Hur blir det då med självbestämmanderätten? Det är sant att Versailles-traktaten innehöll en liknande bestämmelse beträffande Österrike. Det var emellertid en av den traktatens svagaste punkter och man kan inte påstå att Österrikes roll som oberoende stat var avundsvärd.

Den nya staten skulle bli ett slags Schweiz sui generis. Men skillnaden bleve enorm: Schweiz är grundat på frivillig sammanslutning av tre folk och är resultatet av en lång historisk utveckling. (Tidvis svåra friktioner och en viss avund ha dock ej kunnat undvikas.) Transsylvaniens historia är den rakt motsatta. Den har utmärkts av en ständig kamp mellan den rumänska majoriteten och den härskande ungerska minoriteten. Under dessa omständigheter kan man inte tänka sig att ett harmoniskt samarbete är möjligt. Ungrarna skulle alltjämt försöka regera landet i namn av sin — som de själva anse —

kulturella överlägsenhet. I själva verket förefaller detta vara enda ändamålet med planen som eljest synes meningslös. Då ungrarna ju äro och alltid måste förbli en minoritet i Transsylvanien så är det svårt att förstå att det skulle vara fördelaktigare för dem att leva i ett självständigt Transsylvanien än i ett rumänskt. Kravet på transsylvanskt självstyre har emellertid flera gånger framställts från ungerskt ledande håll.

Det är lätt att tänka sig vilka konflikter som kunde uppstå i en så artificiell stat som den föreslagna. Om den nya staten finge en demokratisk författning — och det är väl ändå meningen — skulle rumänerna ha parlamentarisk majoritet och det bleve de som utsåge statschef.

Man kan av vissa artikelförfattares framställning få det intrycket att tyskarna, de s. k. sachsarna, i Transsylvanien äro emot föreningen med Rumänien. Tyskarna äro omkring 600,000. De bestå av två helt skilda grupper: kolonister som slog sig ner i det egentliga Transsylvanien redan på 1100-talet och de s. k. schwaberna i Banatet, vilka först kommo in på 1700-talet. De senare hålla på att förlora sin nationalitet och komma snart att försvinna som särskild etnisk grupp. Emellertid röstade båda dessa grupper för anslutning till Rumänien, när Österrike-Ungern störtade samman. Detta gjorde de inom sina egna sammanslutningar. De önskade alltså varken förening med Ungern eller en oberoende transsylvansk stat. Det finns ingen anledning att antaga att de skulle rösta annorlunda nu, det vet var och en som berest Transsylvanien. Med andra ord: även om »sachsare» och »schwaber» vore av delade meningar liksom de smärre etniska grupperna (serber, zigenare, judar etc.), kunde inte en transsylvansk självständighetsförklaring beräknas få mer än 35 % av rösterna. Hur skulle en stat kunna bli stark och framåtgående, om 65 % av befolkningen inte önska dess existens?

Enligt demokratiens principer måste minoriteten böja sig för majoritetens önskningsar, men har rätt att bli behandlad utan åtskillnad. Man har inte hört några starkare klagomål över minoritetsbehandlingen i Rumänien från de tyska elementen eller från greker, turkar och armenier, vilka äro ganska talrika. Alla dessa element ha förhållit sig lojala. Men agitationen från vissa länder bedrivs inom irredenta i Sydösteuropa med stor häftighet och denna är ofta orsaken till minoriteternas missnöje och till åtgärder från majoritetens sida.

För att återgå till den oberoende transsylvanska staten, så lämpar sig idén knappast att lanceras i en tid, då tendensen att skapa så stora ekonomiska enheter som möjligt är tydlig. Europa är ändå splittrat i allt för många småstater. Det vore oklokt att öka deras antal ytterligare.

Troligen kommer väl Rumänien att erbjuda Ungern någon sorts gränsreglering, som det gjorde 1940, men som då tillbakavisades av Ungern. Rumänien vill säkert gärna slippa ungerska minoriteter i den mån det är möjligt och samtidigt uppnå ett bättre förhållande till grannen, om också detta är möjligt. Efter Wienskiljedomen äro

rumänerna emellertid säkert inte så frikostiga som de voro benägna att vara före densamma.

Ett oberoende Transsylvanien hör till de idéer, som svårligen kunna omsättas i praktiken. Att uppehålla sådana illusioner kan vara till mer skada än gagn. Det bidrar enbart till att hålla såret öppet efter en nödvändig amputation och därigenom fördröja läkningsprocessen.

I denna fråga ha de allierade utan tvivel den rätta uppfattningen. Wienskiljedomen måste annulleras och revideras.

Gustaf Bolinder.

Det kommer att bli besvärligt att lösa den transsylvanska frågan vid den kommande omregleringen i Europa. Professor Bolinder, som redan tidigare förfäktat den rumänska ståndpunkten — bl. a. i ett par på grund av rena sakfel mycket diskuterade artiklar i *Dagens Nyheter* för något år sedan samt senast i en bok, »Rumänska problem», i våras — vänder sig i ovanstående artikel mot tanken på skapandet av en helt ny statsbildning i Transsylvanien.

Man kan hålla med honom om att en sådan skulle vara mycket svår att få livsduglig. Men i sin bevisföring använder prof. Bolinder en rad subjektiva värdeomdömen, som föranleda dessa rader.

1. Det torde ännu vara för tidigt att uttala sig om vad de allierade enat sig om beträffande Transsylvanien och alltså också för tidigt att våga ett omdöme sådant som att det är »tydligt», att den del som fråntogs Rumänien 1940, kommer att återställas till detta land. Icke minst borde den senaste tidens utveckling, de ryska klagomålen mot bristande uppfyllelse av vapenstillståndsvillkor etc. — vilka framkommit sedan prof. B. skrivit sitt inlägg — mana till en viss försiktighet.

2. I sin beräkning av antalet ungrare i Transsylvanien — »omkring 25 %» — utgår prof. Bolinder från den rumänska statistiken, vars tillförlitlighet är i högsta grad diskutabel. De ungerska siffrorna ge c:a 30 %. Möjligen ligger sanningen någonstans emellan.

3. Jämförelsen med svenskheten i Finland är i högsta grad missvisande, eftersom Transsylvanien dels på tre sidor har klar geografisk avgränsning, dels har en viss tradition såsom åtminstone autonomt område.

4. Transsylvaniens historia har ingalunda utmärkts av »ständig kamp mellan den rumänska majoriteten och den ungerska minoriteten». För det första är det mycket tveksamt, när den rumänska folkgruppen kommit i majoritet, för det andra var under många århundraden nationalitetsbegreppet i Transsylvanien som på andra håll icke existerande såsom politisk tvistefråga. Striderna stodo däremot mellan stad och land eller mellan städer och myndigheter, och i de fall då man kan anse, att dessa konflikter sammanföllu med de olika nationaliteterna, stodo snarare de centrala myndigheterna contra de självmedvetna sachsiska städerna, alltså för att schematiskt uttrycka saken — ungrare mot tyskar. På sin höjd kan man i vissa delar av Siebenbürgen spåra en nationalitetsmotsättning i sociala

konflikter, där rumänska underhavande stodo mot den magyjariske godsägaren, men denna motsättning fanns också mellan godsägare och ungerska livegna eller småbönder.

5. Att schwaberna i Banatet hålla på att förlora sin nationalitet och snart komma att försvinna är så vitt jag känner fullständigt felaktigt. Visserligen hade schwaberna tidigare ett svagare nationalmedvetande än ungrare och rumäner. Men två saker ha hejdat och vänt denna utveckling. Dels uppmuntrade de rumänska myndigheterna från 1918 utvecklingen av schwabernas nationella liv (såsom en politisk stöt mot ungrarna, som rumänerna hoppades skulle förlora därvid), och dels har femton års nazistisk agitation från Berlin »väckt» schwaberna till insikt om att de äro tyskar. Prof. Bolinders ord kunna på sin höjd gälla för en mindre grupp schwaber, som icke bo i Banatet, nämligen folkgruppen kring Szatmár (det rumänska Satu Mare).

6. När röstade sachsare och schwaber för anslutning till Rumänien »när Österrike-Ungern störtade samman»? Man har nämligen hittills ej trott, att de blevo tillfrågade. De församlingar, som 1919 i Mediasch, resp. Temesvár fattade »beslut» om anslutning till Rumänien, hade veterligen intet mandat att tala på tyskarnas vägnar — vi bortse då fullständigt från den roll de rumänska truppersnas tryck spelade för de resp. »besluten».

7. Sachsare och schwaber önskade icke, säger prof. Bolinder, en självständig transsylvansk stat 1918. Alldeles riktigt — ty detta år var saken ju ej på minsta vis aktuell. På samma sätt skulle man t. ex. kunna säga, att England år 1918 ej ville kämpa mot Hitler!

8. Prof. Bolinder säger, att var och en som berest Transsylvanien vet, att det ej finns någon anledning att antaga, att schwaber och sachsare skulle rösta annorlunda nu. Nu kan man naturligtvis fortfarande hänvisa till punkt 6 och begära att få veta närmare omständigheter vid den »omröstning» som prof. Bolinder talar om. Men låt oss ett ögonblick gå förbi denna punkt och komma till frågan om tyskarnas ställningstagande.

Både sachsare och schwaber äro bekanta för att vara vad man brukar kalla för ett »staatstreues Element» — de äro lojala och vilja helst träffa en uppgörelse med de regerande, något som i deras ställning är väl förståeligt. Men vem kan så bestämt förutsäga, hur de komma att ställa sig? Det beror ju på en mängd ännu så länge svårbedömbara omständigheter. Både sachsare och schwaber vilja fortsätta att leva sitt liv på bästa möjliga villkor. Kommer ej deras ställningstagande att bli beroende t. ex. på frågan hur det Rumänien ser ut, som de ev. skulle ansluta sig till, resp. hur dettas ungerske konkurrent komme att se ut? Ett bolsjeviserat Rumänien under rysk dominans — skulle det innebära någon lockelse för den sachsiska stadsbefolkningen eller de schwabiska bönderna? Kommer Ungern i samma läge blir ju skillnaden icke så stor och sannolikt blir det heller ej tal om att tillspörja sachsare och schwaber — utan sannolikt en ny Wien-skiljedom, fast daterad Moskva. Men därom veta vi ännu för litet.

9. En transsylvansk självständighetsförklaring skulle ej kunna påräkna mer än 35 % av befolkningen för sig, anser prof. Bolinder. Det är möjligt — men är det inte i alla fall återigen för kategoriskt? Ingen vet ju, vilka alternativen till en självständighet kunde vara. Dessutom torde väl även prof. Bolinder ha hört talas om att de siebenbürgska rumänerna icke äro helt lika sina stamfränder i gamla kungariket, Regat, och heller ej helt nöjda med dem? Alldeles säkert behöver det därför ej vara att *alla* rumäner i Siebenbürgen under *alla* förhållanden komma att rösta emot en självständig stat.

10. Prof. Bolinder har icke hört några »starkare klagomål över minoritetsbehandlingen i Rumänien från de tyska elementen eller från greker, turkar och armenier, vilka äro ganska talrika. Alla dessa element ha förhållit sig lojala.»

De tyska elementen ha av politiska skäl enligt divide- och impera-principen till en viss grad gynnats av rumänerna och ha f. ö. icke haft något att falla tillbaka på under tiden fram till 1940 — efter denna tid ha de av hänsyn till Tredje riket behandlats såsom mest gynnad nation.

Att grekerna skulle vara »ganska talrika», liksom armenierna, samt att de skulle vara att betrakta som en »minoritet» är något fullkomligt nytt. Den enda uppgift om de förras exakta antal, som jag lyckats uppsåra, är den amerikanske specialisten, professor Joseph S. Rouceks i »Contemporary Roumania» (1932), enligt vilken de skulle utgöra c:a 12,000 personer vilka enligt honom »have been nearly assimilated by the Roumanians». Om grekerna säger samma källa, att deras antal är »relatively small». Men det är alldeles riktigt, att varken armenier eller greker ha klagat — de senare möjligen på grund av att deras avkomlingar, de fanariotiska släkterna, ända till sen tid utgjort Rumäniens ledande skikt.

Klagomål äro däremot bekanta från den största minoriteten i Rumänien, ungrarna (enligt den rumänska folkräkningen 1930 mer än 1,5 milj. personer), den näst största (enligt samma folkräkning mer än 1 milj. personer) nämligen ryssar och ukrainare samt vidare t. ex. från de mer än 300,000 bulgarerna. Om turkarna och tartarerna klagat offentligen är mig icke bekant — deras fråga var före kriget avsedd att lösas genom emigration till Turkiet. I vilken utsträckning alla dessa klagomål varit berättigade kan naturligtvis alltid diskuteras men skall här lämnas därefter med ett blott och bart konstaterande av att ett utbrett missnöje existerade.

Dessa små randanmärkingar äro icke avsedda att ge någon fullständig bild av den transsylvanska frågan utan endast att korrigera en alltför stor iver hos den främste svenske förespråkaren för den rumänska uppfattningen, professor Gustaf Bolinder.

Arvid Fredborg.

Samhället och skolan — Ett av demokratins på lång sikt **ett sekel engelsk skolhistoria.** största problem har varit och är fost-
ran och bildning. Det är ett dystert faktum, att vi människor inte
i något avseende födas färdiga. Gångna generationers erfarenheter

måste läras in och smältas av hjärna och helst också av hjärta innan de kunna bilda grunden för produktivt samhällsarbete.

Det är sålunda föga underligt, att de stora samhällskriserna följts av pedagogiska debatter, ibland t. o. m. av revolutioner på skolans gebit. Underligt är det i stället, att skolan trots detta allttjämt kommer i efterhand.

I mångt och mycket leder vår nuvarande samhällsbyggnad sitt ursprung tillbaka till 1800-talets England. Det var England, som först exploaterade de epokgörande uppfinningarna, och trots de franska revolutionerna har väl England i fråga om ekonomisk, social och politisk utveckling varit föregångaren, även om landet inte längre håller täten i alla dessa avseenden. 1800-talets England bjuder emellertid också på ett par belysande exempel på den pedagogiska debatt, som följde framåtskridandet som en skugga.

Vår flykt från landsbygden är en bagatell i jämförelse med den enorma utvecklingen av stadsbebyggelsen i England under första hälften av 1800-talet. Visst ökade folkmängden överhuvud taget starkt under denna fascinerande tid, men takten var vida snabbare i städerna. Medan hela landet tillväxte med ungefär 70 %, var siffran för de större städerna nära 190 %. Siffror äro roande endast om de äro på något sätt uppseendeväckande. Ett par exempel kunna ha berättigande även ur denna synpunkt. London hade 1801 inte oväsentligt under 1 million innevänare, men 50 år senare redan 2,3 millioner. Manchester 4-dubblades under denna period, likaså Birmingham. Bradford växte från en idyll om 13,000 själar till en aktningvärd industriort på över 100,000.

Stadskulturen har alltid betraktats med ett visst misstroende av moralens väktare, givetvis inte utan anledning. Denna enorma utveckling måste medföra olägenheter ur skilda synpunkter. Mitt under denna utvecklingsperiod kom dessutom den stora rösträttsreformen, som banade väg för demokratin. Alla dessa människomassor sågo en väg till inflytande i samhället öppna sig, även om alla inte kunde slå in på den omedelbart. Det är helt naturligt under dessa förhållanden, att ansvarsmedvetna människor började oro sig för, vilken livsinställning som skulle komma att göra sig gällande vid valurnorna och alltså i sista hand i beslutande församlingar av skilda slag.

Över public schools vilade domen tung. »They are the very nurseries of vice», lastens drivbänkar, är ett av de starkare omdömena. Den besuttna aristokratin, som rekryterade dessa skolor, hade också råd att hålla sig med laster. Efter hand som den medelklass, som genom de ekonomiska omvälvningarna kom att göra sig alltmera gällande, ville få sina barn utbildade i dessa läroanstalter, fingo andra synpunkter så småningom plats. Vad dessa människor ville med sin uppfostran belyses av ett annat citat, från den berömda skolromanen Tom Brown's School Days. Fader Brown frågar sig: »What is he sent to school for? Well, partly because he wanted so to go. If he'll only turn out a brave, helpful, truth-telling Englishman, and a gentleman, and a Christian, that's all I want.» Om detta skulle vara idealet för

en människa så måste uppenbarligen också utbildningsmedlen reformeras.

Den man, som står som skaparen av den moderna engelska public-school, är Thomas Arnold. Det märkliga med denne man är inte så mycket hans nya pedagogiska idéer — dylika hade han knappast några — utan just det faktum, att han lyckades tillfredsställa medelklassens krav på skolan utan alltför genomgripande nymodigheter. Vi finna varken fysik eller kemi på framträdande platser på schemat. Självverksamhet, koncentrationsläsning o. dyl. laborerade han inte med. Hans huvudsakliga insats ligger på fritid utanför klassrummets väggar kan man säga. Han motsvarade tidens krav genom att skapa en anda, genom kamratfostran och genom sin egen personlighet.

För att få en konkret bild av Arnolds pedagogiska målsättning måste senare generationer gripa till hans egna uttalanden. På något ställe i ett av sina berömda skoltal har han uttryckt saken så: »What we must look for here is first, religious and moral principle; secondly, gentlemanly conduct; thirdly, intellectual ability». Den egentliga kunskapen kommer alltså i tredje rummet, vilket av Rugby-skolans anseende att döma väl motsvarade vad man först och främst ville med skolan. Medelklassen behövde kultur, karaktär. Den exakta kunskapens tid hade ännu ej kommit.

I längden måste det dock bli omöjligt att avvisa kraven på undervisning i de aktuella, moderna vetenskaperna. Arnold kunde säga, att det var likgiltigt om eleverna trodde, att solen rör sig runt jorden eller stjärnorna äro hål i himlavalvet. 1851 invigdes emellertid Kristallpalatset, symbolen för en ny era, skådeplatsen för maskinkulturens stora triumf. Det var en ny tids människor, ehuru alltjämt viktorianska, som självbelåtet pöste över utvecklingen och som grundlade en förändrad syn på människan och hennes roll i världshistorien.

Arnold hade haft den stora och till synes självklara förmånen att ha en egen skola för sina idéer. Den man, som närmast kom att opponera mot honom, hade det icke. Herbert Spencer är mest känd som filosof, men han har i en liten skrift lagt fram sina tankar om skolans mål och medel. Dessa vittna klart om en förändrad syn på livet och samhället. Spencer var själv ingenjör, och hans inställning till naturvetenskaperna var alltså från början mera positiv än teologen och historikern Arnolds. Dessutom upplevde han de stora upptäckternas revolution. Darwins »Arternas uppkomst» publicerades ett par år före Spencers skolprogram. Nu tar inte heller Spencer steget så långt, att han förmenar etiken plats på schemat. Medlen att nå fram till ett gott resultat även på det området är emellertid inte för honom de klassiska autorerna eller historiens exempel. »Nyttig kunskap» har i honom en varm förespråkare. Mest betyder för honom kunskap av väsentligt värde: att klor desinfekterar. Så kommer halvväsentlig kunskap, t. ex. språkkunskap. Sist i skalan finna vi kunskap av konventionellt värde såsom historia. Ett citat ger det slutgiltiga intrycket av motsättning till de traditionella tankegångarna: »Om Grekland och Rom aldrig hade existerat, skulle det mänskliga livet

och de rätta levnadsprinciperna i allt väsentligt varit exakt desamma som de nu äro.»

Det fanns emellertid också en praktisk skolman, vars nya, banbrytande idéer tilltalade en modern människa i teknikens och naturvetenskapens tidsålder. H. G. Wells har gett oss en livfull skildring av rektorn vid Oundle School, F. W. Sanderson. Hos honom finna vi kravet på fostran för livets alldagliga praktiska problem tillfredsställt i laboratorier och verkstäder och i grupparbetets form. Sanderson kan betraktas som en pedagogisk motpol till Arnold. Hans skola ville lära för det praktiska livet. I så gott som alla läroämnen stodo deras idéer i motsats mot varandra. T. o. m. skolans lokaler bli föremål för Sandersons reformiver. För ett produktivt skolarbete behövs inte klassrum, utan smedja, gjuteri, snickarverkstad. Biblioteket skall fyllas med all världens litteratur på originalspråk. Naturvetenskapen skall prägla hela verksamheten med sitt framåtskridande, och alla läroböcker, t. o. m. i historia och språk böra skrivas om efter denna naturvetenskapliga anda. Detaljer föra för långt, i synnerhet som dessa exempel ge en fullt klar bild av den enorma motsättningen mellan 1830-talets skola och Sandersons från början av 1900-talet. Och ändå ha alla de utvecklingsstadier, som här skisserats, haft ett likartat mål, att göra människorna lämpade att leva och verka i det samhälle de skapat åt sig.

En svensk författare har sagt, »att alla stora framsteg på undervisningsområde i England haft sina starkaste motiv i nödvändigheten av att skapa ett för industriell utveckling lämpligt folkmaterial». Om man med hjälp av utvecklingens egna vittnesbörd förstår att vidga innebörden av dessa ord, kan man också inse, hur intimt den pedagogiska debatten sammanhänger med ett folks yttre och inre historia. När Wellington en gång kunde säga, att Waterloo vanns på Etons gröna lekplaner, så kan Somerset Maugham i detta sekels början tillåta sig att påstå, att slag efter slag i Boerkriget förlorades på samma ställe.

»Inte för skolan utan för livet.» Vad är då livet? Det veta vi inte så värst mycket om, det är sant. Men vi veta, att det inte är bara kemiska formler, konjugatregler och ljusår, även om detta representerar det mest påtagliga i tillvaron. Det finns så mycket mänskligt, irrationellt och förvirrande, som också kräver sitt. Tegnér, som intresserade sig även för vårt skolväsen under en kritisk period av dess historia, har sagt en gång om den gamla katedralskolans elever: »De saknade mycket av den vishet, som nu till billigaste priser hämtas från tidningar och konversationslexika, de visste kanske ej, varför åskan slår, varför gräset växer; men de visste, varför Leonidas föll vid Termopylä, varför Sokrates tömde giftbägaren, de visste hur Homerus sjöng, hur Plato diktade, hur Tullius talte.» Och han tillägger ett ord, som synes på något sätt profetiskt i dagens pedagogiska debatt: »Det hade väl kunnat löna mödan att försöka återgång till detta.»

I våra dagar ha vi sett klarare än någonsin, vilket propagandamedel skolan är. I händerna på hänsynslösa maktägare kan den genom

Dagens frågor

ungdomen på relativt kort tid sopa bort de besvärligaste spåren av nedärvd nationell kultur. Risken är störst i länder, där man vänjer sig av med privata initiativ, och lägger all kulturinsats i statens händer. Skolan bör därför behandlas med oerhörd varsamhet, och både för- och eftertanke. Vi borde ha lärt oss, vad framtiden skall vara eller i varje fall vad den inte får vara. Må vi då också begrunda de ord varmed Wells avslutar sin biografi över Sanderson: »Vägen till förverkligande av ett högre släkte går genom tanke och skapande möda, genom vetenskap och konst — genom skolan.»

Folke Haldén.